

En utskrift från Dagens Nyheters nätupplaga, DN.se, 2015-10-29 12:48:16

Artikeln ursprungsadress: <http://www.dn.se/debatt/hog-tid-att-andra-kurs-i-den-svenska-forskningspolitiken/>

”Hög tid att ändra kurs i den svenska forskningspolitiken”

Publicerad 2012-03-02 00:50

Sverige halkar efter. Svensk forskning åstadkommer inte längre några riktiga genombrott och står sig allt sämre internationellt. Sedan drygt 15 år är det kommersdriven forskning dirigerad av särintressen som varit receptet för framtidens kunskap. Strategiska satsningar har lett till likriktning, skev jämställdhet och idéinavel, orsakat av otydliga karriärvägar och snedfördelade resurser. Här krävs långsiktiga, individuella och flexibla bidrag, samt ett ständigt tillflöde av nya begåvningar, skriver de 22 forskarna i Sveriges unga akademi.

Efter Astra Zenecas nedläggningsbesked återkommer en fråga i debatten: Var finns den nya generationens forskare?

Här är vi. Sveriges unga akademi samlar unga framgångsrika forskare från alla forskningsfält. Vi är hoppfulla, men det börjar bli bråttom. Svensk forskning halkar efter. Alltmer sällan är den världsledande, alltmer sällan står svenska forskare för de stora genombrotten. Det är hög tid att ändra kurs i forskningspolitiken.

Utbildningsminister Jan Björklund gick till val under parollen ”Sverige ska vinna Nobelpris – inte bara dela ut dem!”. Även om forskning inte är en tävling speglar visionen om svenska Nobelpristagare en viktig insikt: inom vetenskapen kan även ett litet land göra stor skillnad. Vi har – och måste ha – höga ambitioner. Förra forskningspropositionens tillskott om fem miljarder väcker avund i en omvärld där forskningen varit ett av finanskrisens första offer.

Men Forskningsberedningen och andra undersökningar framhåller att Sverige stadigt tappar i internationella jämförelser. Mest alarmerande är att vi inte längre åstadkommer de riktiga genombrotten, de som leder till nya behandlingar, tekniker och förhållningssätt. Vi får helt enkelt ut alldeles för lite per satsad forskningskrona. Hur blev det så?

Sedan drygt 15 år – och under flera regeringar – har två idéer format svensk forskningspolitik.

Den ena handlar om kommersialisering där forskningen alltmer ses som en leverantör av varor och tjänster, inte primärt av lösningar på de stora samhällsutmaningarna. Svenskt Näringsliv argumenterar att ”Forskningsråden bör ... tydligare ta hänsyn till den samhällseliga relevansen, däribland näringslivets kort- och långsiktiga behov...”. Då sviker man vetenskapens huvuduppdrag: att söka ny kunskap.

Den andra idén har tagit sig uttryck i olika strategiska satsningar från bland annat Vetenskapsrådet (VR), Vinnova och SSF (Stiftelsen för strategisk forskning) på forskarkonsortier med avsikt att koncentrera medel till områden som bedöms ha särskild kompetens och innovationspotential. Analyser av dessa satsningar pekar dock på att det bara blivit mer av samma gamla forskning, inte bättre.

De strategiska satsningarna lider av strukturella problem. De förstärker skev jämställdhet och idéinavel som orsakas av otydliga karriärvägar och snedfördelade resurser. Konsortier bildas ofta efter principen ”lika söker lika”, där den som är av annan ålder, annat kön eller ifrågasätter rådande dogmer lätt exkluderas. De yngre forskare som släpps in blir ofta beroende av de seniora kolleger som fördelar medlen. Områden som utifrån dagens kunskaps horisont och politiska ställningstaganden inte ses som ”strategiska” missgynnas. Samtidigt har hypotesbildandet, en av grundforskningens mest framgångsrika metoder, satts på undantag. Så grupperas forskare för att de delar vissa uppfattningar, inte för att de vill sätta dessa uppfattningar på prov. Detta leder till likriktning, inte genombrott.

Tyngdpunkten för bedömning läggs på publikationslistan, det vill säga gamla meriter, vilket missgynnar unga forskare och dem som vågat byta fält.

Bevisbördan ligger nu tung hos dem som fortfarande hävdar att kommersdriven forskning dirigerad av särintressen leder till större upptäckter – eller ens större intäkter. Politikerna och näringslivets beställningar är inte receptet för klivet in i framtidens kunskap. Vi anser att skattemedlen kan användas bättre. Jan Björklund

vädrar sin oro på DN Debatt 9/2, men på åtgärdssidan är det tunt. Det duger inte.

Inför forskningspropositionen 2012 har vi forskare i Sveriges unga akademi lämnat våra förslag hur en friare och djärvare forskning kan stimuleras.

Vi föreslår först och främst att de misslyckade strategiska satsningarna ersätts av långsiktiga, individuella och flexibla bidrag som belönar nytänkande. Det betyder inte slutet för samarbeten, tvärtom. Vetenskapliga undersökningar är i dag så dyra, så omfattande och kräver så bred expertis att den som vill bidra med meningsfull ny kunskap måste hitta rätt partners. Men den nödvändiga flexibiliteten att starta och upplösa samarbeten ökar dramatiskt, och den som vågar utmana invanda frågeställningar uppmuntras.

Det kräver dock större anslag än i dag, där ett typiskt VR-bidrag knappt betalar för en doktorand. Ett ökat inslag av utländska granskare krävs också för att motverka den inavel som lätt uppstår i ett litet land. Detta är kostsamt, men en opartisk utvärdering premierar djärvare forskning.

I en idébaserad verksamhet som forskning krävs ett ständigt tillflöde av nya begåvningar. En tydlig karriärstruktur kan övertyga talanger att stanna inom forskningen. Sedan fackets och Arbetsgivarverkets förhandlingar kollapsat har tillgången på anställningar för den som vill etablera sig som självständig forskarledare nästan helt strypts. Alltför många unga forskare lever i dag i karriärmässigt limbo, under just de kritiska år de ska bygga upp en egen grupp. Den trygghet vi söker är inte livstidsanställning från dag ett, men ett transparent system där den som uppnått höga kvalitetskrav kan avancera till en högre tjänst.

Jämställdheten inom forskarhierarkin måste också förbättras. Det är ett resursslöseri att kvinnor innehar så få högre tjänster trots att de dominerat i grundutbildningen i decennier. De strategiska satsningarna har förstärkt denna destruktiva trend. Tydliga välfinansierade karriärvägar minskar forskningsnepotism och främjar jämställdhet.

Inget land är dock självförsörjande på begåvningar. De länder som genom historien öppnat sina dörrar för världens talanger har belönats rikligt. Vi vill därför se en kraftfull satsning på mobilitet. När traditionellt välkomnande länder som USA och Storbritannien nu försvårar för utländska forskare att komma in måste Sverige ta chansen att bredda sin rekryteringsbas till hela världen.

På Visingsö växer en skog som belyser hur "strategiskt" tänkande kan slå slint. Under 1830-talet lät flottan plantera 300 000 ekar för att säkra tillgången till skeppsvirke. När timret var klart för leverans 1975 fick marinchefen tacka nej: fartygskonstruktionerna hade ju utvecklats på ett sätt som knappt gick att ana när det strategiska beslutet togs. Ekarna på Visingsö visar hur svårt det kan vara att förutse vart utforskandet av vår omvärld för oss.

Däremot kan man vara säker på att med transparenta, långsiktiga system för finansiering, med möjlighet för alla talanger att bidra och med jordmän där fri forskning kan blomstra oavsett vetenskapsfält, blir vi friskare, lär oss hantera elementen klokare och vinner helt nya insikter om oss själva och världen.

Helene Andersson-Svahn,

professor, nanobioteknologi, KTH, ordf Sveriges unga akademi

Christian Broberger,

docent, neurovetenskap, Karolinska institutet, vice ordf Sveriges unga akademi

Annette Granéli,

forskarassistent, biofysik, Göteborgs universitet

Christer Nordlund,

professor, idéhistoria, Umeå universitet/SCAS

Gustaf Arrhenius,

professor, filosofi, Stockholms universitet/SCAS

Fredrik Bäckhed,

docent, mikrobiologi, Göteborgs universitet

Örjan Carlborg,

professor, beräkningsbaserad genetik, Sveriges lantbruksuniversitet

Jan Conrad,

docent, kosmologi, partikelastrofysik och strängteori, Stockholms universitet

Marie Dacke,

docent, sinnesbiologi, Lunds universitet

Per Eklund,

docent, tunnfilmfysik, Linköpings universitet

Christian Forssén,

docent, subatomär fysik, Chalmers

Tünde Fülöp,

bitr professor, plasmafysik, Chalmers

Martin Högbom,

docent, biokemi, Stockholms universitet

Erik Ingelsson,

professor, kardiovaskulär epidemiologi, Karolinska institutet

Danica Kragic Jensfelt,

professor, datalogi, KTH

Jonas Larsson,

docent, molekylärmedicin, Lunds universitet

Erik Lindahl,

professor, beräkningsbiofysik, KTH/Stockholms universitet

Maria Lindskog,

forskarassistent, neurovetenskap, Karolinska institutet

Annika Pohl,

forskare, materialkemi, Uppsala universitet

Emma Sparr,

professor, fysikalisk kemi, Lunds universitet

Henrik Zetterberg,

professor, neurokemi, Göteborgs universitet

Johan Åkerman,

professor, spinntronic, Göteborgs universitet/KTH

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt.